

СИСТЕМА ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ: ЧИ МОЖЛИВИЙ НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД В УКРАЇНІ?

СЕРГІЙ ЛИЛИК,
ВГО «Українська Асоціація Маркетингу»
керівник дослідницьких програм

Сьогодні вже загальним положенням є твердження, що система освіти у цілому світі знаходиться у стані турбулентності, тобто у стані вихору, перемішування, швидких і дуже часто – непередбачуваних змін.

Скажімо, вплив глобалізації вітчизняна система вищої освіти відчула одразу після краху СРСР: молодь отримала можливість самостійно приймати рішення щодо навчання за кордоном, і студенти з України одразу почали множитися у навчальних закладах країн Європи, у США, Канаді тощо. Поступово сформувалася ціла інфраструктура, яка сприяє навчанню за кордоном: від розгалуженої інформаційної підтримки до мережі юридичних компаній, які вирішують усі організаційні моменти. В останні роки кількість українських студентів у вказаних країнах збільшилася у рази – сьогодні їх рахунок йде на десятки тисяч осіб. За деякими, вочевидь неповними підрахунками, лише вищу освіту здобували близько 33 тисяч осіб, при цьому лідирує Польща – до 10 тисяч осіб¹. За іншими даними, які базуються на інформації іноземних посольств, тільки у 2013 році у європейські країни виїхали на навчання

29 тисяч українців². Причому усі вони – це соціально мобільні молоді люди, здібні до засвоєння знань та практичних навичок, а до того ж – не самі бідні серед своїх співгромадян.

Починаючи з весни 2012 року, глобальна система освіти зазнала нового стресу: на світовий ринок вийшли якісно нові інтерактивні системи дистанційної освіти. Наприклад, компанія Coursera (засновники: Ендрю Нг й Дафні Коллер, початкові партнери – Стенфордський, Принстонський, Мічиганський та Пенсільванський університети США) пропонує безкоштовні інтерактивні онлайн-курси. Оплачується лише вартість сертифікату (в межах \$30-40). Станом на жовтень 2013 року на цих курсах вчилася понад 5,2 млн. студентів, а кількість реєстрацій склала 19 млн. осіб практично з усіх країн світу³. З травня 2013 року Coursera діє в Україні, вітчизняний партнер – Фонд Пінчука.

Відкрита платформа інтерактивних безкоштовних онлайн-курсів університетського рівня edX (стартувала у травні 2012 року, організатори – Гарвардський університет та Массачусетський технологічний інститут) станом на той

¹ <http://gazeta.zn.ua/EDUCATION/molodezh-vybiraet-evropu-.html>

² <http://life.pravda.com.ua/society/2014/02/17/152708/>

³ <http://uk.wikipedia.org/wiki/Coursera>

же жовтень 2013 року мала 1,6⁴ млн. користувачів / студентів.

Отже, молоді люди отримали змогу здобувати знання та практичні навички, отримувати дипломи і кваліфікаційні сертифікати провідних університетів світу майже задарма, причому – не залишаючи рідних домівок. Усе що треба – доступ в Інтернет, наполегливість і працьовитість. Навіть мовний бар'єр поступово відступає, оскільки системи онлайн-нових курсів впевнено освоюють мови народів світу, у тому числі – й українську.

Перед усіма національними системами традиційної освіти постали питання: як реагувати? як не відстати? як не втратити свого абітурієнта / студента? У багатьох країнах почали запускати національні платформи інтерактивного навчання через Інтернет, про що оголосили 10 провідних університетів Китаю, 120 університетів Франції тощо.

Ясна річ, такі національні платформи мають відповідати певним обов'язковим вимогам:

1. Зміст (якість) навчальних програм має бути на рівні кращих світових зразків.
2. Прозорість і якість контролю здобутих знань і навичок також мають відповідати визнаним світовим стандартам.
3. Зміст навчальних програм має бути гармонізований з національною специфікою кожної країни (особливостями національної культури, економіки, законодавчої бази, з чинними у цій країні стандартами, кодексами тощо).

Одним країнам виконувати подібні вимоги буде легше, іншим – важче. Але є країна, в якій освітяни до нових явищ і в цілому до турбулентності світової системи освіти ставляться з відносним спокоєм. Ця країна – Німеччина. Підстава – наявність і постійний розвиток у Німеччині системи так званої дуальної освіти.

⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/EdX>

У жовтні 2013 року завдяки програмі Представництва Фонду Фрідріха Еберта в Україні група українських освітян, державних службовців та представників заінтересованих фахових організацій перебувала у Німеччині (Бонн, Берлін), вивчаючи досвід функціонування німецької системи освіти. В їх числі був автор даної статті. Дозвольте поділитися отриманою інформацією та враженнями.

Спочатку трішки історії. У 2-й половині XIX століття, з об'єднанням німецьких земель та проголошенням Німецької імперії, була впроваджена цілісна державна політика у сфері освіти. Навчальні заклади (школи, ремісничі училища, університети тощо) були забезпечені державним фінансуванням за рахунок коштів платників податків, а вчитель та викладач вишу отримали високий статус державних службовців, з усіма належними виплатами, соціальними гарантіями і пільгами. Звільнити вчителя чи викладача з посади можна було виключно у випадку наявності його власного бажання.

В умовах, коли переважна більшість інших країн світу власної державної політики у сфері освіти не мали взагалі, німецька система продемонструвала свою ефективність. Німецькі освітяни стали однією з рушійних сил, що забезпечили перетворення Німеччини у світову потугу – економічну, наукову, зрештою – і військову. Потугу такого класу, що німецька держава протягом першої половини XX століття навіть змогла двічі змагатися за світове панування.

Проте у 60-х роках бізнес Федеративної Республіки Німеччини (тобто на той час – Західної Німеччини, або ж Боннської республіки) почав тривожитися: класична німецька система освіти працює з перебоями, якість підготовки кадрів для промисловості, економіки в цілому й науки – незадовільна. Більше того, у

сфері освіти та науки Німеччину вже випередили багато інших країн світу, насамперед ті з них, які впроваджували так звану англосаксонську модель взаємодії освітян, фахових спільнот, бізнесу та держави. На початку 70-х років XX століття німецький бізнес питання поставив руба: систему освіти необхідно змінити / реформувати / модернізувати!

І ось тоді було прийнято рішення впроваджувати у ФРН дуальну систему освіти, яка поєднує теоретичне навчання у стінах навчального закладу із паралельним здобуттям практичних умінь та навичок на підприємстві.

По-перше, на дуальну систему була переведена вся система професійно-технічної освіти, в рамках якої в останні роки здобуває фах близько третини німецької молоді (тобто щороку у закладах професійно-технічної освіти починає навчання понад 500 тисяч осіб, при загальній кількості випускників середньої школи на рівні 1,5 млн. осіб). Понад 400 тисяч німецьких підприємств (це приблизно 22% їх загальної кількості) в рамках дуальної професійно-технічної освіти надають місця молодим людям для здобуття вмінь і практичного досвіду. Середній термін навчання – 3 роки.

Професійні стандарти розробляються галузевими фаховими організаціями, то ж для кожної галузі чи сфери діяльності вони є єдиними у масштабі всієї Німеччини. Держава у процес розробки та впровадження професійних стандартів безпосередньо не втручається. Всього існує понад 330 визнаних професій, які вимагають підтвердження кваліфікації.

Засади:

- ✓ Молодь оволодіває фахом, що є більше, ніж просто кваліфікація.
- ✓ Орієнтація на виховання патріотизму і лояльності працівника стосовно підприємства.

- ✓ Усі робітничі спеціальності передбачають знання високих технологій.
- ✓ Мінімум 6 тижнів – стажування за кордоном.
- ✓ Ступінь «майстер» – це шлях до відкриття власного бізнесу.

Станом на 2012 рік державні видатки (з бюджету федеральних земель) на утримання професійно-технічних шкіл становили 3,1 млрд. євро, а видатки підприємств – близько 14 млрд. євро. Проте видатки підприємств – це не гроші, які йдуть кудись на сторону. Перш за все, це стипендії учням (а підприємства самі вирішують, кого персонально брати до себе на практичне навчання), які не тільки вчаться, але й виконують на підприємстві певні виробничі функції. Вказані видатки підприємств включаються у загальні виробничі витрати і фактично є інвестицією у підготовку власних кадрів, оскільки у середньому понад 60% випускників професійно-технічних шкіл працевлаштовуються на тих же підприємствах, де вони здобували практичну підготовку.

Загальний нагляд за підприємствами та контроль за якістю підготовки фахівців (зокрема – в частині дотримання стандартів проведення іспитів) в рамках дуальної освіти здійснюють територіальні Торговельно-промислові палати (ТПП). Німецькі ТПП є самоврядними організаціями, які управляються обраними колегіальними органами, але мають права, делеговані державою згідно чинного законодавства. Членство у ТПП є обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання (3,6 млн. членів – підприємства та фізичні особи-підприємці). Членські внески до ТПП (починаються з рівня 60 євро на рік) сплачуються у рахунок податкових платежів. У випадку традиційних, так званих «ремісничих» професій діє різновид ТПП – територіальна Реміснича палата.

По-друге, з початку 1970-х років, не скасовуючи традиційні класичні університети, було дано «зелене світло» щодо створення на засадах дуальної освіти вищих навчальних закладів. І вони почали інтенсивно виникати, насамперед у

сфері економічних, правничих та прикладних дисциплін. Причому виші дуальної системи навчання отримали право залучати кошти бізнесу та громадян, а державне фінансування було поставлене у залежність від результатів цього процесу: чим більше приватних коштів залучив сам заклад, тим більшою є державна субсидія з бюджету федеральної землі.

Приклад: Інститут економіки та права у Берліні. Близько 10 тисяч студентів, 5 факультетів та 9 окремих спеціалізованих інститутів. Головна спеціалізація – менеджмент підприємства.

На факультеті економіки – 2200 студентів, 650 партнерських підприємств. Група – до 30 студентів. Кожного семестру – 12 тижнів теоретичного навчання в Інституті, а ще 12 тижнів – практика на підприємстві. Лекцій (так званого «горлового» навантаження) у звичній для України «радянській» традиції як таких немає, оскільки підручник кожен може причитати й сам. Заняття проводяться у формі, що наближена більше до відомих в Україні лабораторних занять, коли вирішуються теоретичні задачі, дискутуються проблемні питання тощо.

Загальні вимоги до партнерського підприємства:

- ✓ існує не менше 3-х років;
- ✓ є належні ресурси;
- ✓ для кожного студента складається план практики з врахуванням індивідуальних підходів (навіть якщо на значному підприємстві проходять практику одночасно 10 чи більше студентів одного курсу, вони перебувають переважно у різних підрозділах, мають особливості щодо умов практики та своїх персональних завдань).

На кожному факультеті створено повноважний спільний орган управління

– двосторонню комісію, що приймає рішення з усіх важливих питань організації навчального процесу, кадрового забезпечення тощо. Наприклад, на факультеті економіки така комісія складається з 13 членів, 6 з яких – представники вишу, натомість 7 – делегати партнерських підприємств, а також представники територіальної ТПП та профспілки. Подібні двосторонні комісії (представники вишу та партнерських підприємств) створені за кожною спеціальністю. Окрім того, двічі на рік на факультеті проводяться спільні загальні збори викладачів та представників партнерських підприємств.

Загальне становище у всіх вишах дуальної освіти:

- ✓ штатний персонал складає близько третини всіх викладачів, причому кожен штатний викладач обов'язково має досвід практичної роботи на профільному підприємстві, у профільній галузі чи сфері діяльності;
- ✓ дві третини викладачів – це практики, які займають посади на партнерському підприємстві.

Авторові статті доводилося у Німеччині ставити запитання представникам вищих навчальних закладів: чи підтримуєте Ви взаємодію з випускниками Вашого вишу?

Відповідь у класичному університеті (Гумбольдтський університет Берліна): “Ні, адже ми не можемо до чогось зобов'язувати наших випускників”.

Відповідь у виші дуальної освіти (Інститут економіки та права, Берлін): “Обов'язково, це ж умова нашого виживання і розвитку! При цьому ми враховуємо дві обставини:

1) підтримка відносин з материнським вищим навчальним закладом – це загальна установка керівництва компанії щодо своїх працівників;

2) якщо випускники бачать, що їхні думки і рекомендації реально враховуються адміністрацією вишу, то зазвичай вони охоче йдуть на співпрацю.

Запитання: чи досліджуєте Ви потреби та настрої своїх цільових аудиторій?

Відповідь у класичному університеті (Гумбольдтський університет Берліна): “Ні”.

Відповідь у виші дуальної освіти (Інститут економіки та права, Берлін): “Аякже. Своїх студентів ми постійно опитуємо власними силами, а з метою дослідження випускників та роботодавців вступили у члени спеціалізованої дослідницької асоціації і сплачуємо свій внесок у проведення відповідних синдикативних досліджень”.

Як би там не було, виші з дуальною системою навчання щороку збільшують чисельність своїх студентів (це в умовах, коли внаслідок дії демографічного фак-

тору протягом останнього десятиліття загальна чисельність абітурієнтів у Німеччині поступово зменшується), а відтак їх питома вага постійно підвищується. Станом на 2012 рік у вишах дуальної системи освіти навчалось понад 35% всіх студентів Німеччини. В цілому ж, виші та професійно-технічні школи дуальної системи разом забезпечують шлях у життя вже для 60% всієї німецької молоді.

Цікаво, що одним з головних результатів дії дуальної системи освіти є постійне зниження в Німеччині рівня безробіття (поряд із зростанням цього рівня у більшості країн Європейського Союзу). Станом на 2013 рік серед випускників вишів та професійно-технічних шкіл цей показник становив менше 2%.

Постає питання: чи можливо в Україні запозичити німецький досвід дуальної освіти?

Слід зазначити: в Україні наприкінці 1980-х років почало відроджуватися та

розвиватися громадянське суспільство. Цей процес прискорився спочатку з досягненням державної незалежності, а потім отримав додатковий поштовх як наслідок роздержавлення економіки у другій половині 1990-х та на початку 2000-х років. У різних галузях та сферах діяльності розвиваються елементи галузевого саморегулювання та самоврядування. Зростаюча кількість фахових організацій розробляє кваліфікаційні програми для профільних спеціалістів, впроваджує на їх основі власні та/або міжнародні програми сертифікації. Такий досвід нагромаджено аудиторами, бухгалтерами, міжнародними перевізниками, маркетологами, оцінщиками нерухомості та землі, фахівцями фондового ринку, сфери протипожежної і техногенної безпеки тощо. Деякі виші також нагромадили досвід взаємодії з фаховими організаціями у питаннях підготовки своїх студентів до складання кваліфікаційних іспитів (наприклад, партнерами ВГО «Українська Асоціація Маркетингу» у цьому плані протягом низки років є Національний технічний університет України «КПІ», Одеський національний політехнічний університет, Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»). Інші виші впроваджують освітні програми на основі визнаних зарубіжних стандартів (приклад: ПВНЗ «Міжнародний інститут менеджменту»).

Протягом декількох останніх років до розробки професійних стандартів приступили впливові організації роботодавців, насамперед Федерація металургів України та Всеукраїнське галузеве об'єднання роботодавців хімічної промисловості, при загальній координації вказаної діяльності з боку Федерації роботодавців України (ФРУ).

Водночас МОН України провів суттєву

роботу з підготовки до впровадженню в Україні Національної системи кваліфікацій, що має гармонізувати з відповідною системою Європейського Союзу.

Перед обличчям очевидного банкрутства і безперспективності «радянської» системи вищої освіти, зустрічний рух до взаємодії з бізнесом та фаховими організаціями має місце з боку багатьох вищих навчальних закладів Києва та регіонів України.

За вказаних умов став можливим наказ МОН України № 1762 від 13 грудня 2013 року про створення робочої групи із розроблення новітніх стандартів вищої освіти за напрямом підготовки (спеціальністю) «Маркетинг» за участі заінтересованих фахових організацій та представників низки провідних вишів – як пілотний проект з опрацювання моделі дієвої взаємодії бізнесу, фахових спільнот та освіти.

5 лютого 2014 року ФРУ, Представництво Фонду Фрідріха Еберта в Україні та ВГО «Українська Асоціація Маркетингу» організували засідання «круглого столу» «Методологічні підходи до формування професійних стандартів». Мова йшла про створення механізму взаємодії (коаліції) організацій роботодавців та фахових спільнот щодо формування і розвитку Національної системи кваліфікацій, а також про загальні засади розроблення та впровадження професійних стандартів.

Таким чином, в Україні поступово складається та визріває інфраструктура організацій та спільнот (у тому числі – освітянських), які заінтересовані у цивілізованому партнерстві суспільства, навчальних закладів та держави. Зроблені та намічені маленькі перші кроки у вказаному напрямі. Дуальна система освіти Німеччині – один з найбільш привабливих орієнтирів, предмет уважного вивчення і жвавого обговорення.